

1. FÂTİHA SÛRESİ

M E K K İ , 7 Â Y E T

§

Ba'zı âlimlerce 'besmele' ile birlikte, ba'zılarınca ise 'besmele' hâriç 7 âyet olarak kabûl edilen ve ilk inen vahylerden biri olan, hattâ Ali'den (r.a), "indirilen ilk vahy/sûre" olduğu rivâyet edilen –*Ummu'l-Qur'ân, Ummu'l-Kitâb, Fâtibatu'l-Kitâb, Sûretu'l-Hamd, Esâsu'l-Qur'ân, es-Salât, Sûre-i Du'â, Sûre-i Şükr, Sûre-i Şifâ* gibi isimlerle de anılan– Fâtîha sûresi, Kur'ân'daki temel prensiblerin tümünü öz olarak ihtivâ etmektedir. Şöyle ki:

- Allâh'ın vahdâniyyetini [biricikliğini/eşsizliğini], zâtı ve sıfatları bakımından hamde müstehakk olduğunu, kâinâtın yaratıcısı ve idâme ettiricisi bulunduğunu, rahmetinin bolluk ve sürekliliğini, tek ilâh olduğunu ve O'ndan başka ilâh bulunmadığını; rubûbiyyet ve ulûhiyyette tekliğini, o nedenle de ibâdet ve isti'ânenin O'na tahsis edilmesi gerektiğini; ölümden sonra dirilişi, hesâbı, mükâfât ve cezâyı ikrâr:
- Allâh'ın tek ilâh olduğunu ikrâr [*Âlemlerin rabbî*];
- Allâh'ın –zât ve sıfatlarıyla– hamde [sevgi ve ta'zîm ile senâya] lââyık olduğunu ikrâr [*sâdece Allâh ber bâhukârda hamde lâ-yıktır*];
- Rahmetinin bolluk ve sürekliliğini ikrâr [*O rahmândır/rahmeti bol olandır, o rahîmdir/rahmeti dâimî olandır*];
- Âhîret Gününü; ölümden sonra dirilişi, hesâbı, iyi-kötü yapılan işlerin karşılığının [mükâfât veyâ cezâsının] verileceği gününü ikrâr [*Dîn Gününü'nün mâliki/bükümrânı*];
- İbâdetin yalnızca Allâh'a tahsis edilmesi gerektiğini ikrâr [*Sâdece ama sâdece Sana ibâdet ederiz*];
- Allâh'ın sınırsız kudretini, dolayısıyla da yardımın yalnızca O'ndan istenmesi gerektiğini ikrâr [*Sâdece ama sâdece Sana isti'âne ederiz*];
- Resûlleri-nebîleri ve onlara indirilen Kitâbları ikrâr –zîrâ, Allâh'ın murâd ettiği sırât-ı mustakîm, nebî ve resûllerin sırâtıdır–, [*Bizi dosdoğru yola, kendilerine ni'met verdiklerinin yoluna hidâyet eyle*].

§

1. BİSMİLLÂHÎ'R-RAHMÂNÎ'R-RAHÎM¹

2-4. Hamd,² –o rabbi'l-âlemîn³ [gök- doğunun, batının ve o ikisi arasın-
lerin, yerin ve o ikisi arasındakilerin; dakilerin rabbi/sâhibi], o rahmân-ra-

1 BESMELE'LERİN KUR'ÂN'DAN OLUP OLMADIĞI: Neml: 30 âyetindeki hâric, süre başlarındaki besmelelerin Kur'ân'dan birer cüz/âyet olup olmadığı ihtilâf-
lıdır. Hanefilere göre süre başlarındaki besmeleler, –sürelerden birer âyet ol-
mamakla beraber– Kur'ân'dandır, ancak müferid/müstakil birer âyettir. Şâfi-
lere göre, Kur'ân'dan olup sürelerden de birer âyettir. Mâlikilere göre ise, ne
Kur'ân'dan birer cüz/dür/âyettir, ne de sürelerden birer âyettir; yalnızca sürele-
rin aralarını ayırmak için ve teberrüken yazılmıştır. (I/15-17)

•Mâlikilerin görüşü bizce de tercihe şâyân olmakla birlikte, Meâl'deki numa-
ralandırmayı Tefsîr'e ve Mushafa uygun olarak yaptık. Bkz. I/150. (E.Ö)

•BESMELE'NİN TERCÜMESİ: Elmalı M. Hamdi Yazır, *besmele*'nin muhtemel
sekiz ayrı tercümesini zikrettikten sonra hepsinin de yetersiz olduğunu, hele
hele *Esirgeyici* [*kıskanç/cimri*], *bağışlayıcı Tanrı adıyla* şeklindeki tercümesi-
nin münker olup *muvabbidi müşrik yapacağı*ni ifade etmiş, tercüme edilme-
den aslının söylenmesinin, mefhumunun da izah ve tefsîr yoluyla tasavvur ve
mütâlaa edilmesinin zarûrî olduğunu belirtmiştir (I/40-41). Bununla birlikte,
Muhammed Abduh'un *Rabmân*, *rabîm Allâb nâmına* şeklindeki meâlini ve
bununla ilgili açıklamasını dikkate değer bulmuştur (I/43-44). Elmalı Muham-
med Hamdi Yazır, *Besmele*'nin muhtemel tüm tercümelerini yetersiz bulmasın-
a ve aslını söylemenin zarûrî olduğunu belirtmesine rağmen, –ne hikmetse–
Neml: 30 âyetindeki *besmele*'yi, *Rabmân*, *rabîm Allâb'ın ismiyle* şeklinde ter-
cüme etmiştir. (E.Ö)

2 *Hamd* kelimesinin, Türkçe'de anlamdaşı yoktur. Dilimizdeki *övmek*, “medh”
ve “senâ”nın karşılığıdır. *Medb* ise; canlıya-cansıza, hakk edene-etmeye, ne-
menfaat ve korku sâikiyle, sahte ve yalan olabilirken, *hamd* ve *şîkr* dâima vâ-
kr'aya mutâbık bir hakikat ifade eder. (I/56-57)

Hamîd: Her güzelliği ve yüksekliği zâtında toplayan, her türlü hamd ve ta'zî-
me lâyık olan. (VII/5027)

3 *Rabbi'l-âlemîn*: Âlemlerin [canlı-cansız, akıllı-akılsız varlıkların] tümünün, özel-
likle akıl sâhibi âlemlerin rabbi. (I/62-63)

•Nitekim Fir'avn'ın, *Rabbu'l-âlemîn de kimdir/nedir?* (Şu'arâ: 23) sorusuna;
Mûsâ (a.s.), *Göklerin, yerin ve o ikisi arasındakilerin rabbi* (Şu'arâ: 24); *Doğu-
nun, batının ve o ikisi arasındakilerin rabbi* (Şu'arâ: 28) diye cevâb vermiştir.
(E.Ö)

hîm,⁴ o Dîn Günü'nün⁵ [iyi veyâ kö- mâm verileceği günün] mâliki [kâdi-
tû yapılan her işin karşılığının tasta- ri-hüküm-râni]– Allâh'ın (hakkıdır).⁶

Âyette *rabbi'l-avâlim* denmediğinden, *âlemlerin rabbi* şeklindeki ma'nâ, yete-
rince açık ve aslına uygun olmadığı gibi, mahzûrludur da. (I/62-63)

•Elmalı Muhammed Hamdi Yazır böyle demesine rağmen *rabbi'l-âlemîn/rab-
bu'l-âlemîn* ibâresini yedi yerde *âlemlerin rabbi* şeklinde çevirmiştir: Bkz. Neml:
8, Sâffât: 182, Fussilet: 9, Zuhuf: 46, Haşr: 16, Tekvîr: 29 ve Şems: 14. (E.Ö)
Rabb kelimesi ise, sâdece “terbiye edici” değil, “sâhib” ve “mâlik” anlamına da
gelir. (I/63-64)

4 Allâh'a mahsûs olan ve Allâh'tan başkası hakkında kullanılması câiz olmayan
rabmân kelimesi, bir isim-sıfattır. Sıfat olması itibâriyle, “çok rahmet sâhibi”,
“pek çok merhametli” veyâ “sınırsız merhamet sâhibi” diye tefsîr edilebilse de,
hususiyeti ve isim olması sebebiyle tercüme edilemez. Hele hele, *rabmân* ke-
limesine, *esirgeyici* karşılığını vermek, son derece mahzûrludur; zirâ *esirgeyici*,
aslında “kıskanç” [cimri] demektir. Bu nedenle, *rabmân*'ın anlamını tercüme-
siyle değil, tefsîriyle *rahmet* kavramından anlamaya çalışmalıyız (I/32-33). *Ra-
bîm* ise, “çok merhamet edici” [rahmeti sürekli olan] anlamına gelir. (I/33)

5 *Dîn* kelimesi, Arab dilinde [lügatte] “hesâb/karşılık: mükâfât ve cezâ”, “kazâ/
kadâ”, “siyâset”, “tâat”, “âdet”, “hâl”, “qahr”, “millet” ve “şer'at” ma'nâlarına ge-
lir. *Dîn Günü*'nün bir adı da *rûz-i cezâ'dır* [Cezâ Günü'dür]. Ancak *cezâ* keli-
mesi, –bugün kullanıldığı gibi– yalnızca “eziyet ve azâb” anlamına gelmeyip,
“yapılan iyi veyâ kötü işin acı veyâ tatlı karşılığını vermek” ma'nâsına masdar-
dır. Bu bakımdan *Dîn Günü*, “her işin karşılığının verileceği son gün, mükâfât
veyâ azâbın tevzi edileceği [dağıtılacağı] vakit” demektir, ki Şer'at lisânında bu-
na “Yevm-i Âhir” [son gün] de denilir. *Dîn* kelimesinin, doğrudan doğruya “Kı-
yâmet” ma'nâsı yoktur. Bu gün, Kıyâmet Günü'nün son ânıdır ve bu sûrette
Dîn Günü, Kıyâmet'e işârettir. (I/81-83)

Bazı müfessirler âyette geçen *dîn* kelimesini, “millet” ve “şer'at” anlamına
hamletmişlerdir. Buna göre *yevmi'd-dîn*, “dînin ma'lûm olan mühim günü” de-
mek olur ki, bu da, “Kıyâmet Günü ve âhîret”tir. (I/91)

•*Millet* kelimesi için bkz. Bakara: 120, not: 157a. (E.Ö)

Dîn, “ihtiyârî fiillerin iyiliğine veyâ kötülüğüne göre sonunda iyi veyâ kötü bir
neticeye varacağına, mükâfât veyâ cezâ(dan) bir âkıbete sebep olacağına ina-
narak Hakk Teâlâ indinde/yanında en güzel âkıbete emek için tutulacak yol”-
dur. (VI/4228)

6 •Elmalı Muhammed Hamdi Yazır, burada *Hamd Allâb'ın* diye çevirdiği *el-
bamdu lillâb* [Allâh'a hamdolsun/O hamd Allâh'a] lafzını, En'âm: 1'de *Hamd
Allâb'ın bakıdır* şeklinde tercüme etmiştir. (E.Ö)

5-7. (Deyin ki:7) “Sâde(ce) Sana e- Senden dileriz avn’i/inâyeti [yardı-
deriz kulluğu/ibâdeti⁸ ve sâde(ce) mı/ihsânı) yâ Rabb!⁹ Hidâyet¹⁰ eyle

7 Sanki Allâh şöyle diyor: “Ey insânlar! Eğer mutlak kemâle ta’zîm edenlerden-
seniz işte o Benim, *Allâb’ım*; kudret ve ihsâna ta’zîm edenlerdenseniz, Ben
rabbu’l-âlemîn’im [canlı-cansız, akıllı-akılsız bütün varlıkların rabbiiyim]; istik-
bâle tamâan ta’zîm edenlerdenseniz, Ben *rabmânî’r-rabîm’im* [rahmeti/lütfu
bol ve sürekli olanım] ve eğer korku sâikiyle ta’zîm edenlerdenseniz, Ben *mâ-
lik-i yevmî’d-dîn’im*. Ta’zîm sebeplerinin tümünü Kendinde toplayan hakk ma-
bûdüm”.

Bunu duyan akıl sâhibi muhâtablar da, “Acaba Allâh Teâlâ’ya nasıl ve ne şe-
kilde hamdedelim?” diye elbette kendi kendilerine soracaklardır. İşte buna ce-
vâben, –bir iltifat uslubu ile– *Sâde Sana ederiz kulluğu/ibâdeti ve sâde Senden
dileriz avni-inâyeti...* buyurulmuş ki, *böyle deyiniz* ma’nâsını ifade ettiği hâl-
de, ifâdenin belâgati bunu açıkça zikretmeye gerek bırakmamıştır.

Ûyâke, “Sana” ma’nâsına zamîr-i munfasıldır ve akabindeki *na’budu [ibâdet
ederiz]* fiilinin mef’ûl-i bihidir. Mef’ûlün böyle evvel gelmesi, kasr ve ihtisâs ifâ-
de ettiğinden, *Başkasına değil, ancak Sana* demek olur. (I/95)

8 *İbâdet*, “rûhen ve beden, zâhiren ve bâtınen bütün mevcûdiyyet ile yalnız
Allâh’a yapılan şu’ûrlu bir tâat ve kurbet”tir. Dilimizdeki kullanılışlarına naza-
ran *tapı, tapmak, tapınmak* kelimeleri *ibâdet*’in değil, alel-ıtlak [umûmiyyetle-
mutlak olarak] *itâ’at*’in karşılığıdır. Hattâ, *tapmak* ve *tapınmak* kelimelerinde
az-çok ne yaptığını bilmemek gibi bir şu’ûrsuzluk ma’nâsı vardır. O nedenle
bunları, *puta tapmak, baça tapmak* gibi yerlerde kullanırız. Binâenaleyh, *Sa-
na ibâdet ederiz* yerine, –sâdece Türkçe olsun diye– *Sana taparız* veya *Sana
tapınırız* demek, dilimizin nezâhetini zâyî etmek olur. *Kulluk etmek*, –şu’ûr
nokta-i nazarından– *tapmak* kelimesinden daha uygun ise de, *ibâdet*’ten daha
zayıf olan *ubûdiyet*’in karşılığıdır. (I/96-97)

9 •Âyette, *yâ Rabb* kelimesinin karşılığı yoktur. (E.Ö)
Nesta’in, “isti’âne ederiz” demektir. *İsti’âne*, “avn taleb etmek”; diğer bir ta’bir-
le “ma’ûnet istemek”, daha Türkçe’si “yardım dilemek”tir. “Talebli veya taleb-
siz onu verme”ye de, *i’âne* denir. Müfessirlerin beyân ettiği gibi ma’nâ şu olur:
“Rabbimiz! Biz gerek Sana ibâdet ve itâ’atımızda ve gerek diğer işlerimizde,
Senden başka kimseden yardım dilenmeyiz; Seni tanımayan kâfirler başkasın-
dan yardım dilerler. Biz ise, ibâdetimizde hâlis ve muhlis olarak bütün işleri-
mizde sâdece Senden yardım dileriz”. (I/104-105)

10 *Hidâyet*, “matlûba [arzu/taleb edilen şeye, gâyeye] ulaştırmak için lütufla, ne-
zâketle, incelikle, güzellikle ve yumuşaklıkla rehberlik etmektir” ki; yolu, sâdece

[kılavuzla] bizi¹¹ (o) doğru yola; o verdiğiğin mes’ûdların¹³ [kimselerin]
(kendilerine) in’âm ettiğün¹² [ni’met yoluna; ne o (kendilerine) ğazab¹⁴

göstermek veya yola götürmek ve hattâ nihâyete kadar götürmek şekillerinden
biriyle tahakkuk edebilir.

Hidâyet, hayr talebine mahsûstur; bu bakımdan hırsız rehberlik etmeye, *bi-
dâyet* denmez.

*Fabdûbum ilâ sıratı’l-cabîmi [onları cabîmin/çok alevli ateşin yoluna bidâyet
edin]* (Sâffât: 23) âyetinde olduğu gibi bir nükteye binâen mecâz olur.

Demek ki *bidâyet*, her talep edilene mutlak olarak rehberlik etmek değil, “ir-
şâd gibi gâyesinde hayr, keyfiyyetinde lütuf ve incelik bulunan bir rehber-
lik”tir. O hâlde, *ibdinâ’nın* meâlinde, en uygun ta’bir –dilimizde ma’rûf oldu-
ğu gibi– *bize hidâyet et* demektir. *Göster* deyince, götürmek kalır; *götür* deyin-
ce, letâfet [incelik-lütuf] kalır ve hiç biri tam ma’nâyı ifade etmez ve dilimizde
böyle ma’rûf bir kelimenin [*bidâyet* kelimesinin] yerine mutlaka bir kelime
koymaya çalışmak, beyânın maksadına aykırı kuru bir taassub olur. (I/119)

11 •Osmanlıca Yazma nüsha’da, *bizi* yerine *bizi* o şeklinde yazılmıştır. (E.Ö)
12 Allâh’ın kendilerine ni’met verdiği kimselerin hey’et-i mecmuası, bize ahd-i hâ-
rici ile gösterilivercek sınırlı bir cemaat değildir. Beşeriyetin başlangıcından
bu âna kadar peyderpey gelmiş ve Hakk’ın terbiyesi ile devir devir olgunluk
ve mükemmelliğini göstermiş, peşpeşe şuyû bulmuş olan ve sınırlı olmayan
zevât ve cemaatlerdir. Biz bunları, sâdece ilâhî ni’metlere ermiş olanlar unvâ-
nıyla tanırız. (...) Kur’ân bize, bu cinsten birçok cemaatler göstermektedir ki,
*Herkim Allâh’a ve Resûl’e itaat ederse, işte onlar Allâh’ın kendilerine ni’met
verdiği nebiler, sâdıklar, şehidler ve sâlihler ile beraberdir. Bunlar ise ne gü-
zel arkadaş!* (Nisâ: 69) âyeti, bu husûsta en kapsamlı âyetlerden biridir. Yâni,
tam ma’nâsıyla kendilerine ni’met verilen kimseler, hakîkî sa’îdler/bahtiyârlar;
nebiler-resûller, sâdıklar, şehidler, sâlihler ve bunlara arkadaş-yoldaş olan ehl-i
imândır. (I/131-132)

13 •Âyette, *mes’ûdların* kelimesinin karşılığı yoktur. Dolayısıyla, *in’âm ettiğün*
[ni’met verdiğün/ni’metlendirdiğün] *mes’ûdların* yerine, *in’âm ettiklerinin/in’âm
ettiğün kimselerin [ni’metlendirdiklerinin/ni’met verdiklerinin]* olmalıdır. (E.Ö)

14 *Ğazab/Ğadab*, “nefsin bir mekruh karşısında intikâm irâdesiyle heyecân”dır ki
rızâ’nın zıddıdır. Dilimizde “öfke, hiddet” ve “huşm” dahi denilir. Cenâb-ı Al-
lâh’a nisbet edildiği zamân *ğazab*, nefsânî in’î’allerden tecrid ile müntehâ ve
gâyesinde kullanılır da, “intikâm irâdesi veya ukûbet [cezâ] inzâlî” ma’nâsı mu-
râd olunur. Bu da, rubûbiyyet-i rahîmiyyenin lâzımıdır. Yâni *ğadab*, alel-ıtlak
rahmetin zıddı değildir. Meselâ, zâlîme *ğadab*, mazlûma rahmetin gereğidir.
el-Mağdûbi aleyh ta’birinde, bu unvân kendilerine âdetâ isim olmuş gibi bir

olunanların, ne de sapkınların¹⁵ [da- sıran/yol bulamayan kimselerin] (yo- lâlâlete düşen/yoldan çıkan/yolu şa- lûna değil)".¹⁶

kuvvet vardır ki "ğadaba mahkûm, ğadab altında kalıp gitmiş" demek olur. Binâenaleyh, ba'zan "bir ukûbete [cezâyâ] uğramak", *mağdûbi 'aleyb olmak* de- ğildir. Ve hele hakîkatte, gelecekte verilecek olan birtakım ni'metlerin öncesin- de onlar için vesîle olan elemeler [acılar] hiçbir zamân ukûbet [cezâ] ve ğadab [öfke/hiddet] değildir. Çünkü, her işte itibâr, âkîbetedir. (I/135)

- 15 *Dallîn* (–Meâl'de, *sapkımlar* diye karşılık verilmiştir–): *Dalâl ve dalâlet*, "doğru yoldan kasden veyâ hatâen sapmaktır" ki *hudâ'nın* mukâbilidir. Dilimizde "sapmak, sapıklık" ve "sapkınlık" denilir. *Dalâl*, ba'zan ğafletten, şaşkınlıktan neş'et eder ve ekseriya da şaşkınlık onu ta'kib eder; sonra yitmeye/kaybolma- ya, daha sonra da telef olmaya müncer olur. Bu münâsebetlerle *dalâl*; "ğaflet, hayret, ğaybûbet ve helâk" ma'nâlarında da kullanılır. Esâsında, "maddî yoldan sapmak"tır. Sonra, ma'nevîyyât ve ma'kulâtta da müte'âref olmuştur [ma'nevî ve akli husûslarda da kullanılmıştır]. Ve biz genellikle *dalâlet ve sapkınlığı*, sâ- dece dinde; *dalâl ve sapıklığı* da âkîlde ve sözde kullanırız. Binâenaleyh, *dâl- lîn*, tam ma'nâsıyla "sapkımlar" demektir. (I/135)
- 16 •Ba'zı müfessirler, Fâtiha: 6-7 âyetlerini, "Bizi, o dosdoğru yola; kendilerini ni- metlendirdiğin kimselerin [nebilerin, siddîkların, şehîdlerin, sâlihlerin] yoluna kılavuzla; ki onlar, ne ğazaba uğramışlar, ne de dalâlete düşmüşlerdir" (veyâ: ne onlara ğazab edilmiş, ne de onlar dalâlete düşmüşlerdir) şeklinde anlamış- lardır, ki bizce de bu ma'nâ, lafza daha uygundur. (E.Ö)

2. BAKARA SÛRESİ

M E D E N Î , 2 8 6 Â Y E T

§

Hicretten hemen sonra vahyedilen ilk sûre olup, ismi, 67-73. âyet- lerinde anlatılan "Bakara kıssası"ndan alınmıştır, *Sûretu'l-Kürsî* di- ye de anılır. Bakara sûresi, Fâtiha'daki, *Hidâyet eyle bizi...* du'âsı- na icâbettir ve bu, bütün Kur'ân'a şâmidir.

Kur'ân'ın hudâ/hidâyet [rehberlik/kılavuzlama] olduğunun ilânı- ya başlayan bu sûrede, Allâh'a/Allâh'tan ittikâ etmenin gereğinin dâima vurgulanmasının yanısıra, İsrâîloğulları'nın geçmişte işle- dikleri günâhlara da sık sık atıfta bulunmaktadır.

Sûrede, Yehûdilik ve Hristiyanlık'ın da temelinde yatan tevhid il- kesine [Allâh'tan başka ilâh olmadığı/tek ilâhın Allâh olduğu] ve bu ilkeyi vurgulaması sadedinde –hem Arablara, hem de İsrâîlo- ğulları'nın ataları olarak kabul ettikleri– İbrâhîm'e özel olarak dik- kat çekilmiştir. Ve o'nun tarafından tevhid sembolü olarak yapı- lan ma'bedin [Ka'be'nin] "Allâh'a teslim olanlar" için kible olarak seçilmesi, gerçek mü'minlerin kendilerini İbrâhîm'in akîdesiyle bilinçli bir şekilde özdeşleştirmelerinin tasdiki mâhiyetindedir.

Bu sûrede şu akîdeler işlenmektedir:

- Allâh, mevcûdâtın tümünün yegâne kaynağıdır ve kendi ken- dine yeterli tek varlıktır (*el-Kayyûm*);
- Gönderilen tüm resûller-nebîler vâsıtasıyla vurgulanan Allâ- h'ın vahdâniyeti [biricikliği/essizliği, tek ilâh olduğu ve O'n- dan başka ilâh bulunmadığı] hakîkati, insân tarafından idrâk edilebilir;
- Yalnızca (Allâh'a, meleklerine, resûllerine, kitâblarına ve Âhi- ret Günü'ne) îmân etmek değil, sâlih âmel işlemek de bu id- râkin zorunlu neticesidir;
- Dünyadaki ölümün ardından dirilme [Kiyâme] vukûbulacak ve Âhirette herkes hesâba çekilecektir;
- Dünyâda Allâh'a ittikâ eden kimseler için Âhirette bir korku ve hüznün olmayacaktır.

§

BİSMİLLÂHÎ'R-RAHMÂNÎ'R-RAHÎM

1. *Elif-Lâm-Mîm*.¹ [*rayb*] yok² ayn-ı hidâyet [hidâye-
2-4. İşte o Kitâb –(ki) bunda şübhe tin ta kendisi/bir rehberlik-kılavuz-

¹ Bu harflerin [huruf-ı mukatta'a'nın/kesik-kopuk harflerin] ma'nâsının olup olmadığı hususunda ihtilâf vardır. Ba'zıları bunlarla ne kastedildiğinin bilinemeyeceğini ileri sürmüş, ba'zıları ise bilinebileceğini söylemekle birlikte bir görüş üzerinde birleşmemişlerdir. (I/152-162)

•Anlaşılsın, tezekkür ve tefekkür edilsin, öğüd ve ibret alınsın diye indirilen; uyarmak, korkutmak, müjdelemek, rehberlik [hidâyet] etmek, hakk ile bâtlı ayırmak, kalblerdeki hastalıklara şifâ olmak üzere gönderilen bir Kitâb'da anlaşılmayan, anlaşılamayacak olan lafızlar bulunması, sırr-esrâr ve şifreler olması mümkün değildir; Allâh Teâlâ, muhâtabları tarafından anlaşılmayan-anlaşıl-
mayan bir Kitâb göndermekten ve ondaki emirler-nehylere ile onları sorumlu tutmaktan münezzehtir. Nitekim, Kur'an'ın ilk muhâtablarının, özellikle de Resûlullâh ve ashâbının böyle bir mes'alesi aslâ olmamıştır. O nedenle, “bu harfler [huruf-ı mukatta'a] ile ne kastedildiğinin veyâ bu harflerin ne işlev gördüğünün veyâ neye delâlet ettiğinin bilinemeyeceği; bunların Allâh ile O'nun Resûlü arasında bir sır, bir şifre olduğu; her kitâbın bir sırrının bulunduğu gibi, bu harflerin de Kur'an'ın sırrı olduğu” iddiâsı, Kur'an'ın indiriliş amacına aykırı bâtlı bir iddiâdır. Kezâ, yehûdilerden mirâs alınan ebced [harflere sayısal değerler vermek], cummel ve sâbûllerden mirâs alınan cifr gibi –bir nevi falcılık olan– yöntemlerle huruf-ı mukatta'a üzerinde ümmet-i Muhammed'in ömrü veyâ hükûmranlık süresi yâhud es-Sâ'at [Kıyâmet'in kopma vakti] hakkında gaybı taşlamak, kehânette bulunmak da bâtlı olup Kur'an'ı oyun ve eğlence itihâz etmektir. (E.Ö)

•Elbette bu harfler ilk muhâtabları için bir ma'nâya veyâ bir işleve veyâ bir delâlete sâhibdi; fakat zamân içinde bu uslûbun kullanımı azaldı ve insanlar bunların ne ifâde ettiğini anlamaz hâle geldiler; ardından da indî tahminler, keyfî yakıştırmalar, saçma-sapan iddiâlar başgösterdi. Huruf-ı mukatta'a'nın ma'nâsını veyâ işlevini veyâ delâletini belirleyecek bir kaynak, bir delil, bir kâide ve bir kural olmadığı hâlde Allâh'ın Kitâbı, indî tahminler, keyfî yakıştırmalar, saçma-sapan iddiâlar için hedef tahtası hâline getirildi. Öyle ki, müteber ve büyük kabul edilen âlimlerin kitâbları bile bunlarla dolup taştı. (E.Ö)

² Haddî-zâtında her türlü şübheden âri ve her töhmetten beridir. Bunun kadar kat'iyet ve yakîn ile ma'lûm olan ve sırât-ı mustakîmi bunun kadar gösteren hiçbir kitâb yoktur. Bunun, ne vahyediliş ve indiriliş keyfiyyetinde bir şübhe [şekk], ne de tebliğinde bir töhmet vardır.

lama]³ korunacaklar⁴ için. O (koru- kalb ile yâhud kalbinin derinlik-
na)nlara ki, gayba [*bi'l-gayb*: hulûs-i lerinden] îmân edip⁵ namazı dürtür

Rayb (–Meâl'de, *şübhe* karşılığı verilmiştir–), esâsında “nefse bir ıztrâb [kalbi tırmalamak/rahatsız etmek], bir kuşku vermek” ma'nâsına masdar iken, örf-i lügatte bu ıztrâba başlıca bir sebep olan “şekk ü şübhe” ma'nâsında kullanımı yaygınlaşmıştır. Yani *rayb*, “şekke/şübheye yakın ve fazla olarak sû-i zann gibi töhmet” ma'nâsını da mutazammındır. Fakat asıl ma'nâsı, “şübhe ve kuşku”, yâni “kuşku şübhe”dir (krş. Tûr: 30, not: 13; Sebe: 54, not: 66). *Lâ raybe fib [ki onda rayb yok]* ifâdesinin, –zâlike'nin [*şu Kitâb*ın] ikinci haberi olabilirse de– müstakil bir cümle olması daha tercihe şâyân ve mukadder bir suâl mülâhazasıyla bir cümle-i istinâfiye olması ise daha belîğdir. (I/164-165)

³ *Ayn-ı hidâyet/hidâyetin ta kendisi*: Dalâletten kurtulup, Hakk'ın korumasına girmek kabiliyyetine sâhib olanlara Hakk'ın hükümlerini, sırât-ı mustakîmi gösterecek açık bir delildir. Başka bir deyişle, bu Kitâb'da büyük bir rabbânî hidâyet vardır. (I/166-167)

⁴ *İttikâ*, “vikâyeyi kabûl etmek, vikâyeye girmek”tir. *Vikâyeye* de “kişinin, elem ve zarar verecek şeylerden sakınıp kendini iyice koruması”dır. Öyleyse, *ittikâ* ve onun ismi olan *takvâ*, –lügatte– “kuvvetli bir himâyeye girerek korunmak, kıscacı kendini iyi sakınıp korumak”tır. Hakîkî korunma ise, ancak Allâh'ın vikâyesine girmekle gerçekleşebilir. (Allâh'ın vikâyesine giren kişiye de *muttakî* denir) (I/168-169). *Takvâ*, “Allâh'ın vikâyesine girmek: emrini tutup azâbından korunmak”tır. (VI/4434)

⁵ “O muttakiler ki gayb-ı Hakk'a îmân ederler, yâhud ğiyâben dahi îmân ederler; diğer bir ta'birle, onlar gözle değil kalb ile îmân ederler”. (I/172)

“Gaybı tasdik ve itirâf ederler” veyâ “tasdik etiklerini huzûrda da [mü'minlerle beraberken de] ğiyâbda da [mü'minlerin ğiyâbında, tek başına kaldıkları zamânda da] tasdik ve itirâf ederler”. (I/177-178)

Diğer bir tefsîr ile, *ğayb* burada, “hakkı ve nübüvvetin delillerini gözden ziyâde kalb ile görüp şirkten, maddiyâtın pisliklerinden kurtaran bir îmâna ermek” ma'nâsını ifâde eder. (I/177 ve krş. Yâ-Sin: 11, not: 5; Hadîd: 25, not: 34) Âhirette olacağı gibi, henüz huzûruna varmayıp ğiyâbında bulunduğu hâlde; veyâ kendi ğaybında içinden, yâni sâdece zâhirî değil, Allâh'tan başka kimse-
nin vâkif olmayacağı kalbinin derinliklerinden (îmân edip)... (VI/4011)

Rabb'lerine ğiyâbda [bi'l-gayb] başyet duyanlar; yâni, Allâh'ın azâbı gelip çatmadan, bilfiil müşâhede sahasına çıkmadan evvel, henüz kendilerinden ğâib iken yâhud mü'minlerin yanında mürâilik [riyâkârlık] ederek değil de, yalnız-
ken, kalbinden gelen bir samimiyyetle korkup sakınarak Rabb'lerinin emir ve uyanlarına ta'zîm ve ihtirâm hissi besleyenler... (VII/5219)

kırlarlar⁶ ve kendilerine merzûk [na-sîb] kıldığımız (maddî ve ma'nevî) şeylerden (Allâh yolunda/uğrunda) infâk eder/[harcar-sarfeder]ler⁷ ve onlar ki, hem sana indirilene⁸ îmân ederler, hem senden evvel indirilen-

•Eski müfessirlerden ba'zısı, *yu'minûne bi'l-ğaybi* [bi'l-ğayb/bulûs-i kalb ile *îmân ederler*] ibâresini, "Ğayb'a, yâni Kur'ân ğaybına îmân ederler; -ki o, Yüce Allâh'tan Muhammed'e (s.a) indirilmiştir- onun helâlini helâl, harâmını harâm tanıyıp içindekilerle amel ederler" şeklinde tefsîr etmiştir. Bu izah, O [Muhammed], *ğaybdan* [Kur'ân'dan veyâ vaby'den] dolayı *îbam altında tutulamaz...* (Tekvîr: 24) âyetiyle birlikte düşünölmelidir. (E.Ö)

Îmân, asl-ı lügatte *emn ü eman*'dan ifâldir. Hemzesi ta'diye ve ba'zan sayrûret ma'nâlarında kullanılır. Ta'diye olması durumunda "eman vermek, emîn kılmak" demektir ki Allâh'ın isimlerinden olan *mü'min* bu ma'nâdandır. Sayrûret olması durumunda da, "emîn olmak" demek olur ve "vüsuk-ı itimâd" [sağlam inanmak/güvenmek] ma'nâsını ifâde eder ki lisânımızda "inanmak" denilir. Örf-i lügatte ise, mutlak olarak "tasdik etmek" ma'nâsındır. Çünkü tasdik eden, tasdik ettiğini tekzîb'den [yalanlamadan] emîn kılmış veyâ kendisi kizb'den [yalandan] emîn olmuş olur. (...) *Îmân*, *bâ* ile ta'diye ettiği zamân "itirâf" ma'nâsını, *lâm* ile ta'diye ettiğinde ise "iz'an ve kabûl" ma'nâsını tazammun eder. (I/177-178)

•*Îmân*, lügatte -tam olarak- mutlak "tasdik etmek" ma'nâsına gelmez. Çünkü *tasdik*, her türlü haber hakkında kullanılır. Oysa *îmân* teriminin kullanılabilmesi için, haber verilen şeyin ğayba taalluk etmesi gerekir. Ancak o zamân haberi veren için, "O kişiye îmân ettim" ve haber verilen şey için "O habere îmân ettim" denilir. Elbette tasdik kaçınılmazdır, ancak bu tasdik, ğayb'ın tasdikidir. Yoksa tanık olunan şeye dâir verilen haberi tasdik etmek, îmân değildir. Çünkü *îmân*, *el-emn* [güven] kökünden olup bu ise, ancak hakkında rayb duyulabilen, duyulabilecek olan haberler hakkında olur, tanık olunan şeylerde ise rayb olmaz. Onun içindir ki, bir şeyin bilinmesi hususunda iki kişinin ortak olması durumunda, "Biri diğerini tasdik etti" denilir, fakat "Biri diğerine îmân etti" denilmez. (E.Ö)

6 *Salâtü ikâme ederler* [namazı dürüst kırlarlar]: "Namazı dosdoğru ve sürekli kırlarlar". *Yusallûne* [namazı kırlarlar] lafzına nazaran, *yuqûmûne's-salâte* [namazı ikâme ederler] ibâresinde daha fazla ma'nâ vardır; ki bu, en azından "doğru-dürüst, yâni tâdil-i erkân ve huşû ile güzelce kılmak ve hattâ kıldırmaq" ma'nâlarını ifâde eder. (I/186)

7 Kendilerine nasîb ve kismet ettiğimiz rızktan [imkânlardan], maddî ve hattâ ma'nevî şeylerden güçleri ölçüsünde infâk eder, Allâh yolunda harcarlar. (I/191)

8 "Bir cismi yukardan aşağıya indirmek" demek olan *inzâl*, şer'î at dilinde ma'nâ-

(ler)e...⁹ Âhirete yakîni¹⁰ de bunlar hidâyetine sıkı sıkıya sarılmışlardır) edinirler. ve (yine) bunlar işte, bunlar(dır) o

5. Bunlar işte, Rabb'lerinden¹¹ bir murâda eren(ler-ğâyeye ulaşanlar)/hidâyet üzerindedir (yâni, Rabb'lerinin hidâyetinde karar kılmışlardır/ müflihîn.¹² 6-7. Ammâ, o küfre^{13a} saplananlar(a

ların ve Kur'ân hakkında nazm ve ma'nânın Allâh tarafından Resûlullâh'a vahyolunması anlamında şer'î bir hakîktir. (I/195)

9 Hem sana indirilen ve indirilmekte olan Kitâb ve şer'iate, hem de senden önce indirilen Tevrât, Zebûr, İncil, Suhuf gibi Kitâblara îmân ederler. (I/195)

10 *Yakîn*, "vâkı'aya mutâbık ve şübheye düşürme teşebbüsüyle yok olmayacak şekilde şübheden uzak olan kesin itikâd" demektir. Başka bir deyişle *yakîn*, "şekk bulunmayan, şübhe karışmayan, bozulmasına ihtimâl olmayan kesin ilm"dir. (I/201)

•Osmanlıca Yazma nüsha'da, *yakîni* yerine *yakîn* yazılmıştır. (E.Ö)

11 Hem *rabbibim*, hem de *erbâbîbî* kelimesinin tercümesi olabileceğinden *Rabb'leri* ta'bîri kusurludur. (I/203)

•Böyle demesine rağmen Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *rabbibim* lafzını, genellikle *Rabb'leri* diye çevirmiştir. Aslında *erbâbîbî* kelimesi, onun *rabbleri* demek; *rabbibim* ise onların/kendilerinin *Rabbi* demektir. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır bir başka yerde bu durumu şöyle izah eder. (E.Ö):

Rabbibim kelimesindeki *Rabb* tekil, *hum* zamîri ise çoğuldur. Türkçe'ye *Rabb'lerinin* diye tercüme edildiğinde, *Rabb* çoğulmuş gibi görünüyör; yanlış anlaşılmasın, bu, *kendilerinin/onların Rabbi* demektir. (IX/5979)

12 *Müflih*, *ıflâb*'tan "felâh bulan" demektir. *Felâb*, aslında "felâhat" gibi "yarmak" ma'nâsıyla alâkadardır ki, "o gündeki mâni'ayı/engelleri yapıp kendini kurtarmak ve matlûbuna ermek [taleb ettiği şeye/amacına ulaşmak], zafer bulmak/kazanmak"tır. Mü'minler de dünyâ, tabiat ve şehvet mâni'alarını yapıp [engellerini aşıp] ğaybda gizlenen matlûblarına eren [taleb ettikleri şeye/gâyelerine ulaşan] ve âhirete ebedî felâh bulanlar olacaktır. (I/204)

Felâb, "murâda zafer bulmak"tır. "Hayr'da bekâ" diye de ta'rif edilmiştir. *İflâb*, "felâha nâil kılmak" ma'nâsına geldiği gibi, "felâha girmek", yâni -bizim ta'bîrimizle- "felâh bulmak" ma'nâsına da gelir ki Kur'ân'da umûmiyetle bu ma'nâda vârid olmuştur. (V/3427-3428)

13a *Küfr*, lügatte *küfrân* gibi "set-i ni'met" [ni'meti örtmek], yâni "nankörlük"tür. Bunun aslı, *kefr*'dir ki, mutlak olarak "setr" [örtmek] demektir. Bu ma'nâdan hareketle, "tohum eken ziraatçı/çiftçi"ye ve "gece"ye *kâfir*, "meyve tomurcuğu"na *kâfir* ve "kalça etleri"ne *kâfire* denilmiştir. Binâenaleyh *kefr*, "mutlak setr"

gelince); ha inzâr^{13b} etmişin [uyar-
mışın] bunları ha (inzâr) etmemişin,
onlarca müsavi/[eşit-bir]dir.¹⁴ îmân-
na gelmezler; (zîrâ) Allâh kalblerini
ve kulaklarını mühürlemiş ve (kalb)
gözlerine¹⁵ bir perde inmiştir¹⁶ ve
bunların hakkı, azîm [büyük] bir a-
zâbdır.

8-10. İnsânlar içinden kimisi de var-
dır ki, “Allâh'a ve Son Gün'e [Âhîret
Günü'ne, o Gün'deki diriliş ve he-
sâba: cezâ ve mükâfata] îmân ettik”

derler de mü'min değillerdir; Allâh'ı
ve mü'minleri aldatmaya çalışırlar;¹⁷
hâlbuki sırf kendilerini aldatırlar da
farkına varmazlar.

(Onların) kalblerinde bir maraz¹⁸
[hastalık/kuşku-nifâk] vardır da (on-
dan böyle davranıyorlar). Allâh (da
onların) marazlarını [hastalıklarını/
kuşku ve nifâklarını] (büsbütün) art-
tırmıştır.

Ve (ayrıca, îmân etmedikleri hâlde,
“Îmân ettik” diyerek) yalancılık et-

[örtmek] husûsunda umûmîdir, *küfr* ise, “setr-i ni'mete [ni'meti örtmeye] hass”-
dır. “Ni'meti örtmek”, yâni “nankörlük” demek olan *küfr*, şer'an îmânın zıddı
olan *îmânsızlıktır*. Yâni, bir kimsenin, îmân şânından olduğu hâlde îmân et-
memesidir, ki tekzib [yalanlamak] ve inkâr, tasdîki terke, mecbûriyyet ve mâ-
ni bulunmadığı zamân îkrârı terke de şâmilirdir. (I/207)

Küfr, “îmânın mukâbili inkâr ile Allâh'ın ni'metlerini örtmek”tir. (VI/4460)

^{13b} *İnzâr*, “kendisinden korkulacak bir şeyi –tedbir alınması için– haber vermek;
‘ileride şöyle bir tehlike var, aman dikkatli ol!’ şeklinde uyarımak”tır. (I/209)

¹⁴ Âyette, *sevâun 'aleyke [sence müsavidir: eşittir/birdir]* denilmeyip, *sevâun 'aley-
bim [onlarca müsavidir: eşittir/birdir]* denildiği ve ikisi arasında çok büyük far-
kın bulunduğu gözden kaçırılmamalıdır. (I/212)

¹⁵ •Âyette geçen *absâr* kelimesi, –gözden ziyâde– *kalb gözü [ma'nevî görme/sez-
gi/basîre]* anlamına gelir. (E.Ö)

¹⁶ •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *inmiştir* yerine *indirmiştir* yazılmıştır. (E.Ö)

¹⁷ *Allâb'ı ve mü'minleri aldatmaya çalışırlar*: Allâh'a ve mü'minlere hud'a [hile]
yapmaya kalkışırlar, onlara hud'a yarşına çıkarlar, Allâh'ı ve mü'minleri de
hud'a yaparmış gibi farzederler. Esâsında bir gizlilik ma'nâsını tazammun eden
bud'a, “başkasına karşı zâhiren selâmet ve sedat [doğruluk] vehmettiren birşey
yapıp bâtında o kimseye zarar verecek bir şeyi gizlemek”tir. (I/223 ve krş. Ni-
sâ: 142)

¹⁸ Bedenin aslı mîzâcını değiştirip dengesini bozan, görevini gerektiği şekilde
yapmasına engel olan hâlet-i ârızaya [hastalığa], *maraz* denir. Burada ise *ma-
raz* ile, “kalbde olan ma'nevî ve ahlâkî hastalık” kasdedilmiştir, ki bu da “ni-
fâk, inkâr, kuşku ve şübhe”dir. (I/227)

tikleri için bunlara (hem bu dünyâ-
da, hem de öteki dünyâda) elîm [a-
cı] bir azâb (da) vardır.

11-12. Hem bunlara, “Yeryüzünü fe-
sâda vermeyin!” denildiği zamân, “Biz
ancak islâh (edip ara bulan barış)-
çılarız” derler.

Ha¹⁹ [sakın aldanmayın/iyi bilin ki!]
Doğrusu bunlar (var ya), ortalığı if-
sâd edenlerdir bunlar, lâkin şu'urları
yok/farkında değillerdir.

13. Yine bunlara, “(Siz de) nâsın [in-
sânların] îmân ettiği gibi îmân edin!”
denildiği zamân, “Yâ!. Biz o süfehâ'-
nın²⁰ [budalaların] îmân ettikleri gi-
bimi îmân ederiz?!” derler.

Ha [sakın aldanmayın! Doğrusu sü-
fehâ²⁰ [budala] kendileridir, velâkin
bilmezler.

14. Bir de, îmân edenlerle karşıla-
ştırmaları, “Biz (de aynen sizin îmân et-
tiğiniz gibi) îmân ettik”²¹ derler ve
kendi şeytânlarıyla²² halvet [başba-
şa/yalnız] olduklarını, “Emîn olun” der-
ler, “biz sizinle berâberiz, biz ancak
müstehzîyiz [alaycılarız/alay ediyö-
ruz]”.

15-16. (Asıl) Allâh onlarla istihzâ²³
[alay] ediyor da, tuğyân/[azgınlık]-
ları içinde bocalarlarken kendilerini
sürüklüyor. Bunlar işte, öyle kimse-
lerdir ki, hidâyet bedeline dalâleti satın
almışlardır da, ticâretleri(nde)
kâr etmemişler(ler), (kâr) yolunu tut-
muş da değillerdir.

17-18. Bu (hidâyeti verip dalâleti sa-
tın ala)nların (bir kısmının) meseli,
şunun meseline benzer; ki bir ateş

¹⁹ *Ha*: Sakın aldanmayın, uyanık durun! (I/233)

²⁰ *Süfehâ*, “ucu budalalığa varan hafiflik, fikirsizlik, temkinsizlik”tir. Bunun zıddı
ise, “ağır başlılık, tam akıllılık”tır. Münâfıklar hasbe'l-lisân bunu, “budala” ma-
nâsında kullanıyorlar. (I/234, II/1292)

•Meâl'in orijinalinde bu ibâre, *Ya biz o süfehânın îmân ettikleri gibimi îmân
ederiz?* şeklinde, Tefsîr metninde (I/234) ise, *Biz o sefihlerin/budalaların îmân
ettiği gibi îmân eder miyiz?* şeklinde tercüme edilmiş olup, bu sözün tam mü-
nâfıkça iki yüzlü, tevriyeli bir söz olduğu, dolayısıyla da kat'i bir küfr ilânı yap-
mış olmadıkları ifade edilmiştir. (E.Ö)

²¹ •Meâl'in aslında, *Biz îmân ettik* cümlesi yerine, cümlenin orijinali [Arabca kar-
şılığı] olan *âmennâ* lafzı bulunmaktadır. (E.Ö)

²² Gizli mukâvelerle, gizli meclislerle kendilerine gizli gizli fitne ve fesâd dersi
veren inâdci, cifet, şeytânlık üstadlarıyla tenhâda buluştuklarında... (I/236-237)

²³ *İstihzâ*, “bir kimseyi eğlenceye alarak maskara etmeye, şeref ve haysiyetini kır-
maya, sezdirmeden hafife alıp küçük düşürmeye çalışmak ve bundan da hoş-
nudluk duymak”tır.

Halbuki Cenâb-ı Allâh, rızâsı hilâfına hareket edenler hakkında ilâhî adâletini

yakmak istedi, vaktâ ki (ateş) çevresindekileri aydınlattı, tam o sırada Allâh (gözlerinin) nûrlarını gideriverip kendilerini zulmet/[karanlık]ler içinde bıraktı;²⁴ artık bunlar (hakki) görmezler; (hakkin sesine) sağdırdılar, (hakki itirâfta) dilsizdirler, (hakka karşı) kördürler, artık bunlar

(bu hâlden) dön(üp evvelki nûrlu hâli bulamaz, kendilerine gele)mezler.²⁵

19-20. (Hidâ)y(eti verip da)â(leti satın alanların diğer kısmının) h(âl) u (gidîşât)(ı ise), semâ/[gök-bulut]dan boşanan bir yağmur(a tutulmuş kimselerin) hâli gibidir,²⁶ ki onda ka-

ızhâr etmek için böyle bir tahkîr ve tezlîli murâd ettiği zamân onları bi-hakkın tezlîl ve terzîl eder. İşte Allâh'ın istihzâsı, ki bunu ancak Allâh yapabilir ve bu, bir ilâhî adâlettir ve her adâlette ilâhî nızâ vardır. Fakat Allâh'a *müstebzî* denemez, ancak *istibzâ eder* denilebilir. (1/241-242)

²⁴ “Resûlullâh'ın da'vet ve hidâyeti karşısında münâfıkların hâlleri, tıpkı ateşin alevlerinin parlaklığı karşısında gözleri –Allâh tarafından– görmez edilenlerin hâline benzer”. Arablarda etrâfı aydınlatmak amacıyla da ateş yakıldığından *ateş yakmak*, bu ma'nâlarda kullanılır. Yine, yangın çıkarmak gibi kötü niyetle de ateş yakılabileceğinden “fitne ve fesâd çıkarmak” ma'nâsına da gelir. Ateşin, yangın çıkarmak amacıyla yakıldığı kabul edildiğinde, *nûrun giderilmesi* ifâdesinden, “ateşin söndürülmesi” anlaşılır, ki birçok müfessir de böyle izah etmişlerdir. Fakat ateş sönmeden, aydınlık devâm ederken Allâh'ın, onların *görme kabiliyetlerini alması* daha zâhir ve daha bediidir. Zirâ ışık dururken, şu'urun, görme kabiliyetinin esâsından kayboluvermesi, ilâhî bir hârikadır ve meselin en bedîî noktasını teşkil eder. Bu ma'nâya göre hem ateş yakının, hem de onun etrâfındaki akıl sâhiblerinin nûru sönmediği hâlde, *onun etrâfındakiler* ibâresine dâhil olmayan hayvânların nûrları sönmüş ve o ışıktan yalnızca bunlar mahrûm kalmış olurlar. Bu takdîrde *bun* zamîri, *mâ havlebû'daki mâ* içinde bulunan “hayvân gibi olan insanlar”a işâret eder. (1/246-247 ve ayrıca krş. Nûr: 39)

²⁵ Bu hâlden dönüp evvelki nûrlu hâli bulamazlar. Daha vazîhi: Artık kendilerine gelemeler, tamâmen kendilerinden geçmiş, akıllarını kaybetmiş ve sersemdirler; o nedenle yolu nerede bulacaklar?! Bu sûrette sönen yalnız göz nûrları değil, bütün şu'ur ve idrâk nûrları olduğu anlaşılıyor. (1/247)

²⁶ •Hidâyet bedeline dalâleti satın alanların meselinin/hâlinin, gökten boşanan yağmura değil, berâberinde karanlıkların, gök gürelesininin, gözleri kör edecek derecede şiddetli olan şimşegin ve ölüm korkusu duyulan yıldırımların bulunduğu sağanak yağmura tutulan kimsenin hâline benzetildiğine dikkat edilmelidir. Ve krş. Nûr: 40. (E.Ö)

ranlıklar var, bir (gök) güreleme(si), bir şimşek var, yıldırımlardan ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıkkıyorlar, –ve Allâh kâfirleri kuşatmıştır– şimşek (de) nerede ise gözlerini kapıver(ip kör ed)ecek, önelerini aydınlattımı ışığında yürüyorlar, karanlık üzerlerine çöktümü dikipil kalıyorlar.

Allâh dilemiş olsa idi, elbet(te) işitime (meleke)lerini (de), görme (meleke)lerini de alıverirdi. Şübhe yok ki Allâh her şeye kadîr, dâima kadîrdir.^{27a}

21. Ey insânlar! O sizi ve sizden evvelkileri yaratmış olan Rabbinize kulluk ve ibâdet ediniz ki, korunur (kimselerden)/muttakilerden olabilirsiniz.

22. O, öyle bir lütufkâr^{27b} ki, sizin için yeri bir döşek yaptı, semâyı [göğül] bir binâ ve sizin için semâ/[gök-bulut]dan bir su indirdi de, onunla türlü mahsullerden size bir rızık çıkardı. Siz de artık bilecek hâlde i-

ken, tutup da Allâh'a menend/[denkleş]ler koşmayın!

23-24. Eğer^{27c} kulumuza ceste ceste [parça parça] indirdiğimiz(den)/Kur'ân'dan^{28a} şübheye iseniz, haydi onun ayarından bir süre meydana^{28b} getirin ve Allâh'tan başka güvendiklerinizin hepsini çağırın; eğer (iddiânızda) sâdık/[doğru]sanız bunu yapın!^{29a} Yok yapamazsanız, –ki hiçbir zamân yapamayacaksınız– o hâlde (îmân edip sâlih ameller işleyerek) çırası insânlarla o taşlar^{29b} olan o ateşten (korunup) sakının, (ki) o, kâfirler için hazırlandı.

25. İmân edip sâlih ameller işleyenlere ise (şunu) müjdele: Kendileri için altından ırmaklar akar cennetler var; onlardan [o cennetlerdeki] (her)hangi bir semere/[ürün]den bir rızık rızıklandıkça onlar, her defâsında, “Ha [bakin işte] bu, bizim önceden [dünyâdayken] (de) merzûk oldu/[rızklandığımız]” diyecekler ve (çünkü,) on(lar)a öyle (birbirine) mü-

^{27a} •Âyette, *dâima kadîr* ibâresinin karşılığı yoktur. (E.Ö)

^{27b} •Âyette, *öyle bir lütufkâr* ibâresinin karşılığı yoktur. (E.Ö)

^{27c} •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *eğer* kelimesinden önce, *ve* kelimesi de bulunmaktadır. (E.Ö)

^{28a} •*Kur'ân* lafzının âyette karşılığı yoktur. (E.Ö)

^{28b} •Âyette, *meydana* kelimesinin karşılığı yoktur. Krş. Yûnus: 38, Hûd: 13. (E.Ö)

^{29a} •Âyette, *bunu yapın* ibâresinin karşılığı bulunmamaktadır. Krş. Yûnus: 38, Hûd: 13. (E.Ö)

^{29b} Bu taşlardan maksad, –kendilerine tapılan– heykeller, putlardır. (1/273)